

Čepan, Oskár: PRÓZA SLOVENSKEHO REALIZMU. Bratislava, Veda 2001. 290 s.

Druhý zväzok výberu z diela Oskára Čepana je venovaný tvorcom slovenského literárneho realizmu. Kniha obsahuje štúdie, ktoré zatiaľ boli publikované iba v časopisoch a ktoré dotvárajú obraz Čepanovej koncepcie slovenského literárneho realizmu prezentovanej v prácach: Kukučínove epické istoty (1972) a Stimuly realizmu (1984).

V štúdiách zaradených do tohto zväzku sa Čepan sústredil na dielo Vajanského, Šoltésovej, Kukučina, Timravy, Tajovského a Jégého.

V úvodnej štúdii Ideovoestetické problémy slovenského realizmu autor reflektuje doterajší prístup k literatúre skúmaného obdobia a konfrontuje jej hlavné prúdy, tvorcov a realizátorov (pozitívizmus, A. Comte, pražský Detvan) s odrazom v dielach slovenských autorov. Ukazuje ako sa jednotliví tvorcovia vyrovnávajú s romanticko-sentimentálnou tradíciou i dobovo aktuálnymi otázkami „krásy“ a „pravdy“, subjektu a objektu.

Ďalšie štúdie sú zoradené chronologicky podľa toho, ako jednotliví autori vstupovali do literatúry. Čepanove hĺbkové charakteristiky vybraných diel realistických tvorcov spolu s ich detailnou analýzou na pozadí meniacich sa ideovoestetických a filozofických požiadaviek, ako aj náčrt vzájomnej reflexie týchto diel ostatnými tvorcami a usúvzťažňovanie tvorby s osobnostnými črtami či individuálnymi životnými osudmi autorov vytvárajú mnohorozmerný obraz literatúry slovenského realizmu ako živého procesu, ktorý sa riadi svojimi vnútornými pravidlami a zákonitosťami.

Vajanského tvorbe sú venované tri štúdie: Štýl Vajanského prózy, Vajanského významotvorný princíp a Vajanského kompozičný princíp. O. Čepan načrtáva v nich obraz dobového literárneho života a polemiky o novú podobu literatúry. V súvislosti s nimi objasňuje postavenie spisovateľa v procese literárneho vývinu a charakter jeho tvorby. V prípade S. H. Vajanského je tento postup veľmi produktívny, keďže ide o autora, ktorý stál na začiatku novej prózy, resp. na polceste medzi romantickou tradíciou a novou realistickou koncepciou. Takéto postavenie si vyžadovalo vyriešenie radu estetických a ideových otázok. Čepan vo svojich štúdiách ukazuje, ako sa s nimi Vajanský vyrovnáva, ako oslobodzuje prózu od romantických symbolov, ako rieši otázky priestoru, času, motivické plány, výstavbu deja, jazykový prejav postáv a i.

V štúdii Dva typy Šoltésovej prózy autor analyzuje dva romány tejto autorky Proti prúdu a Moje deti. Na ich príklade poukazuje na realizáciu aktuálnych literárnych otázok raného realizmu v tvorbe E. Maróthy-Šoltésovej.

Vyrovnávanie sa s tradíciou a prínos novátorských tendencií do realistickej literatúry sú predmetom aj ďalších dvoch štúdií, v ktorých O. Čepan interpretuje dielo Martina Kukučina. Kukučín je popri Vajanskom druhým autorom, s ktorého tvorbou a kritickými ohlasmi Čepan konfrontuje diela ostatných realistických autorov. Čepanove analýzy diela M. Kukučina ukázali, že spočíva na ideovoesteticky najširšom a významovo najplnšom princípe objektívnych vzťahov človeka a skutočnosti. Čepan zdôrazňuje, čo Kukučín prijal z predchádzajúcej literárnej tradície a čo od-

mietol, z čoho vyplýval jeho príklon k dedine a k ľudovému jazyku, ako realizoval dobovú potrebu nových literárnych foriem, ako prekonal romantický typ postavy-symbolu a zdôraznil úlohu rozprávača. Analyzujúc Kukučínov jazykový prejav, jeho narábanie so slovom a s detailom, Čepan ukazuje, ako sa mu podarilo preklenúť protiklad medzi umeleckou literatúrou a literatúrou „pre ľud“. Venuje sa tematike žánrov, typom postáv. Analyzuje kukučínovský humor, objektivitu opisov a obrazov, lyrický efekt a príznačné smerovanie od jednotlivosti k všeobecnému.

Zdôrazňovanie spisovateľskej ojedinelosti, nezaraditeľnosti a samostatnosti je príznačné pre ďalšie dve štúdie, v ktorých O. Čepan analyzuje Timravinu tvorivú metódu. V prípade Timravy autor sa viac sústreďuje na osvetlenie mimoliterárnych (psychických) predpokladov jej tvorby. Na základe interpretácie jej literárnych diel objasňuje spisovateľskú vnútornú rozpoloženie a osobnostné vlastnosti. Sústreďujúc sa na Timravino narábanie so slovom, jej postoj k lexike, syntaxi a významu detailu poukazuje na autorkin prínos ku kompozícii slovenskej novely. Analyzuje tematiku a sujet Timravíných próz, význam irónie v jej tvorbe, ako aj spôsob opisu a charakteristiky postáv, zvlášť úsilie vyjadriť vnútornú tvár týchto postáv. Svojimi interpretáciami Čepan určuje postavenie Timravinej tvorby v kontexte dobovej literatúry na rozmedzí realizmu a symbolizmu.

Výsledkom ďalších dvoch štúdií: Tajovský prozaik a Rozprávač v Tajovského próze je predstavenie realizmu J. Gregora Tajovského ako výsledku napätia medzi subjektom a objektom. Čepan prekonáva dovtedajšie tvrdenia o charaktere próz tohto autora a nachádza v nich stopy jeho osobných tráum a konfliktov. Objavuje „vnútornú biografii“ autora a zdôrazňuje jej opodstatnenosť pri interpretácii Tajovského diela. Hľadá princíp organizujúci jeho dielo, analyzuje rovinu výrazových prostriedkov a rozprávačských postupov, typu

postáv a úlohu rozprávača. Všíma si aj jeho dramatickú tvorbu, ktorá prekračuje rámec konvenčnej realistickej hry a približuje sa skôr k ideovoestetickým základom symbolizmu a moderny.

V štúdií venovanej prozaickej tvorbe J. Jesenského Čepan analyzuje jazyk próz tohto autora, zvlášť ich jazykovú a situačnú komiku. Hodnotí novú významovú náplň jeho diel, ktorá vyplýva o. i. z problematizácie a kompromitácie literárneho hrdinu. Venujú sa kontextom Jesenského rozprávača, Čepan reflektuje aj paralely a protiklady medzi jeho básnickým a prozaickým dielom, medzi Jesenského realizmom a modernou.

Posledné dve štúdie v knihe *Próza slovenského realizmu* sú venované dielu Jégého a diskusiám súvisiacim s novým naturalistickým trendom v literatúre. Koniec storočia priniesol revíziu ustálených hraníc umenia, rozpor medzi filozofickou a umeleckou pravdou o človeku, ako aj medzi krásou a „pravdou“ v literatúre. V štúdií *Doktríny* a dielo Čepan prináša obraz diskusií na uvedené témy v pražskom Detvane, reflektuje Jégého reflexiu Zolovho diela a uplatňovanie zásad experimentálneho románu. V nich hľadá príčiny zúženía Jégého metódy prozaickej tvorby, autorov odklon od univerzálneho pohľadu na svet a sústredenie sa na jednotlivosť. Čepan prezentuje Jégého riešenie sporu medzi idealizmom a realizmom i osobitú aplikáciu naturalistickej literárnej doktríny v jeho diele. Poukazuje súčasne na oslobodenie postáv tohto autora od prepriatej nacionálnej ideológie i sociálneho determinizmu a ich zaťaženie biologickým determinizmom. Analýzou románu *Cesta životom* Čepan ukazuje Jégého aplikáciu logických postupov vedeckého experimentu a najmä autorovo úsilie vytvoriť čo najobjektívnejší obraz spoločnosti spolu s jej tragickou, cynickou a niekedy až brutálnou tvárou.

Záver ku knihe Čepanových štúdií o realistickej literatúre napísala editorka tohto zväz-

ku Marcela Mikulová. V štúdiu Literatúra „rezervovaných dezilúzií“ podľa Oskára Čepana autorka vyzdvihuje ojedinelý charakter literárnych výskumov O. Čepana v kontexte dobových vedeckých a ideologických požiadaviek a naznačuje jeho osobitý prínos k výskumu slovenskej literatúry. Približuje metódy jeho vedeckej práce a charakter jednotlivých štúdií zaradených do tohto zväzku.

Štúdie O. Čepana publikované v knihe Próza slovenského realizmu prezentujú slovenskú realistickú literatúru ako tvorbu nového obrazu života a skutočnosti, a nie ako ich napodobovanie. Podrobnou analýzou a interpretáciou konkrétnych literárnych diel, životnej a spisovateľskej situácie ich tvorcov a najmä dobovej ideologickej, filozofickej a vedeckej klímy autor nám predkladá obraz literatúry a literárneho života, ktorý má svoje logické zákonitosti a podoby. Veľké množstvo faktov, ktoré presne zapadajú do seba, vytvára precízny systém vybraného úseku literatúry v celej jeho zložitosti a komplexnosti.

Čepanove interpretácie, ktoré vznikali v poslednom polstoročí, sú nielen stále aktuálne pre výskum slovenského realizmu, ale ostávajú inšpiratívne aj pre tých, ktorí sa priamo nezaobierajú týmto literárnym obdobím.

Irena Malec

Šebestová, Irena: FRAUENLITERATUR DER 70ER JAHRE IN DER SCHWEIZ. Frankfurt am Main, Peter Lang 2002. 167 s.

Jednou z mála odborníčok či odborníkov, ktorí sa v Českej republike sústavnejšie zaoberajú po nemecky písanou švajčiarskou literatúrou druhej polovice 20. storočia, je ostravská germanistka Irena Šebestová. Vo svojej dizertácii sa venuje po nemecky písanej švajčiarskej ženskej literatúre sedemdesiatych rokov.

Samotný predmet výskumu autorka vymedzuje v dvoch rovinách. V širšom zmysle slova možno pojmom, ktorý si autorka zvolila za názov práce, označiť všetku literatúru spomínanej dekády, napísanú ženami. V užšom zmysle slova ide o texty, ktoré sa vedome vyrovnávajú so situáciou žien. Tieto diela vznikli začiatkom sedemdesiatych rokov ako dôsledok ženského hnutia a od polovice desaťročia sa čoraz viac objavujú na knižnom trhu. (s. 74) Autorkina voľba periódy nie je náhodná. V európskych súvislostiach môžeme spolu so sociologičkou Jasmine Ergas označiť sedemdesiate roky za „desaťročie žien“ (s. 60), čo platí pre Švajčiarsko z viacerých dôvodov. Spomeniem len, že tu ženy získali volebné právo až v r. 1971, ďalej vznik rôznych inštitúcií, ktoré sú výsledkom preniknutia ženského hnutia a feminizmu, ako aj postupné uplatnenie sa žien v literárnom živote či úspešný vstup viacerých debutantiek do literatúry v tomto desaťročí.

Okrem rámcových častí (úvod, zoznam literatúry) tvoria knihu štyri kapitoly. Autorkin spôsob radenia kapitol možno označiť za techniku zužovania témy. V prvej kapitole sa sústreďuje na švajčiarsku literatúru sedemdesiatych rokov. V centre druhej kapitoly stojí ženská literatúra, do tretej autorka zaradila úvahy o témach ženskej literatúry uvedeného obdobia. Štvrtú kapitolu venuje Šebestová konkrétnej spisovateľke – Eveline Haslerovej, ktorú pozná aj slovenský čitateľ. Jej román Žena s voskovými krídlami vyšiel v preklade Jána Kal'avského (Košice, Hornád 1995).

Práca je napísaná tradičnou literárno-historickou metódou, ako východisko uchopenia literárneho procesu slúži mapovanie spoločenskej (politickéj, ekonomickej, ideovej, kultúrnej) situácie a mapovanie situácie v literatúre daného obdobia (literárny život, generácie, témy a techniky písania). Autorka sa pokúša skĺbiť túto metódu s interpretáciou vybraných diel a v prípade poslednej kapitoly aj s literárnohistorickým portrétom.